

УЧАСТЬ ЗАПОРОЗЬКИХ КОЗАКІВ В ОСВОЄННІ ЛУГАНСЬКОГО КРАЮ

Беніцький Андрій Сергійович,

кандидат юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінально-правових дисциплін

Одеського державного університету внутрішніх справ

ORCID ID: 0000-0002-9505-4495

Установлено, що завдяки запорозькому козацтву в середній течії Сіверського Дінця були утворені козацькі громади. Указано, що з другої половини XVI ст. ця місцевість була опанована запорожцями, які мали там свої стани та контролювали посольські й торгові шляхи через Сіверський Донець до Московського царства, Криму та Азову. Звернено увагу, що у 1570-х роках московський уряд намагався утворити в місцевості середньої течії Сіверського Дінця сторожову та станичну службу, але московські служиві люди Бахмутської та Айдарської сторож зазнавали постійних нападів від кримських татар та загонів запорожців. Наприкінці 1580-х років ці сторожі припинили своє існування.

Зазначено, що наприкінці XVI ст. запорозькі козаки разом із утікачами з Речі Посполитої та Московського царства сформували на лівобережжі Сіверського Дінця козацькі громади, які йменували «донецькими». Установлено, що у другій половині XVII ст. донецькі козаки підпорядковувалися центру війська Донського – Черкаському городку, але під час Булавинського повстання у 1707–1709 рр. більшість донецьких козацьких містечок було знищено каральними загонами московського війська.

Зроблено висновок про те, що у XVIII ст. на правобережжі Сіверського Дінця у верхів'ях річки Міус існували запорозькі зимівники, які підпорядковувалися Кальміуській паланці війська Запорізького. Відзначено, що частину населених пунктів в басейні річки Лугань у XVIII ст., імовірно, було утворено запорожцями, які там облаштовували свої господарства, зокрема с. Макарів Яр та ін. Звернено увагу на звичай Запорозької Січі щодо вирішення долі зимівників після смерті його господарів. Зроблено припущення про те, що військове поселення Вергунський Шанець у Слов'яносербії виник завдяки назві гусарського звичаю вербувати охочих до гусарської служби, а саме слову «вербунка».

Ключові слова: військові поселення, сторожі, звичай, напади, кордони, Запорозька Січ, Слов'яносербія.

Benitskiy A. S. Participation of the Zaporozhian Cossacks in the conquest of the Luhansk region

It has been established that thanks to the Zaporozhian Cossacks, Cossack communities were formed in the middle reaches of the Seversky Donets. It is indicated that from the second half of the 16th century this area was occupied by the Zaporozhians, who had their estates there and controlled the embassy and trade routes through the Seversky Donets to the Moscow Kingdom, Crimea and Azov. It is noted that in the 1570s the Moscow government tried to create a guard and village service in the area of the middle reaches of the Seversky Donets, but the Moscow servicemen of the Bakhmut and Aidar guards were subjected to constant attacks from the Crimean Tatars and detachments of the Zaporozhians. At the end of the 1580s these guards ceased to exist.

It is noted that at the end of the 16th century, the Zaporozhian Cossacks, together with refugees from the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Moscow Kingdom, formed Cossack communities on the left bank of the Seversky Donets River, which were called «Donetsk». It is established that in the second half of the 17th century, the Donetsk Cossacks were subordinate to the center of the Don army – Cherkasy town, but during the Bulavin uprising in 1707–1709, most of the Donetsk Cossack towns were destroyed by punitive detachments of the Moscow army.

It is concluded that in the 18th century, on the right bank of the Seversky Donets River in the upper reaches of the Mius River, there were Zaporozhian winter camps, which were subordinate to the Kalmius palanquin of the Zaporozhian army. It is noted that some of the settlements in the Luhansk River basin in the 18th century, were probably formed by the Zaporozhians, who set up their farms there, in particular, the village of Makariv Yar and others. Attention is drawn

to the customs of the Zaporozhian Sich regarding the fate of winterers after the death of their owners. It is assumed that the military settlement – Verhunsky shansh in Slavyanoserbiya arose due to the name of the hussar custom of recruiting those willing to serve in the hussar service, namely, the word «verbunka».

Key words: *military settlements, guards, custom, attacks, borders, Zaporozhian Sich, Slavyanoserbiya.*

Актуальність дослідження. Запорожці відігравали важливу роль у виникненні й становленні донецького козацтва в середній течії Сіверського Дінця. Протягом другої половини XVI ст. і першої половини XVII ст. запорозькі загони «козакували» на берегах Сіверського Дінця, де мали свої стани, навколо яких час від часу виникали козацькі поселення. Близько середини XVII ст. на лівобережній частині середньої течії Сіверського Дінця було сформовано декілька донецьких козацьких городків. Запорожці, як і козацьке населення Гетьманщини й Слобідської України, у другій половині XVII ст. переселялися у донецькі козацькі юрти. Найвірогідніше, у ці часи донецькі козаки брали участь разом із запорожцями у походах, нападали на послів або торгових людей, які донецьким степом або Сіверським Дінцем пересувалися до Черкаська або Азова та ін.

Мета статті – установити значення Запорозької Січі в освоєнні Луганщини; звернути увагу на протистояння кочовиків та запорозьких загонів просування московських сторож на берегах Сіверського Дінця у 1570–1580-х роках; зазначити вплив запорожців на утворення козацьких станів у другій половині XVI ст. в середній течії Сіверського Дінця та формування на їхньому місці донецьких козацьких містечок; звернути увагу на важливість дослідження історичних правових пам'яток та картографічних матеріалів для встановлення фактів існування запорозьких зимівників на правобережжі Сіверського Дінця, зокрема в басейні річки Лугань, верхів'ях Міусу тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання засвоєння Луганського краю запорозькими козаками розглядалося в працях Ю.О. Ніколайця, Т.С. Водотика, В.С. Курила, Р.О. Литвиненка, В.М. Пилипенка, І.В. Саєнка,

Л.А. Савенка, В.А. Смоля, О.Д. Сухомлина, Т.В. Чухліба та ін. Проте серед авторів немає єдиного погляду щодо ролі запорозького товариства в заснуванні населених пунктів, які є на території Луганської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. В історичній літературі є усталена позиція щодо існування запорозьких зимівників на правобережній частині Сіверського Дінця в басейні річок Лугань й інших на території Луганської області. Тим часом думки багатьох дослідників збігаються стосовно ролі запорозького козацтва в заснуванні населених пунктів, які за часів Слов'яносербії були відомі як військові поселення – роти (шанці) гусарських полків Шевича й Прерадовича. Деякі з авторів дійшли висновку, що Слов'яносербія була утворена саме на землях Кальміуської паланки Запорозької Січі тощо [1, с. 85; 2, с. 20; 3, с. 91, 110; 4, с. 226; 5, с. 93–95; 6, с. 170; 7, с. 3–4; 8].

Для багатьох дослідників запорозького козацтва та його ролі в освоєнні земель сучасної Луганської області джерелами стали праці часів імперської Росії й Радянського Союзу. У літературі популярністю користуються матеріали, опубліковані 1968 р. в тому, присвяченому Луганському краю, який є частиною 26-томного енциклопедичного видання «Історія міст і сіл Української РСР», створеного радянськими вченими [9, с. 371–372]. Згадки про запорозькі поселення Луганщини, указані авторами цього видання, зустрічаються в численних працях дослідників історії запорозького козацтва й заселення Луганської області [10, с. 93; 11, с. 131]. Здебільшого «Збірник статистичних відомостей по Слов'яносербському повіту Катеринославської губернії 1886 р.» (далі – Збірник 1886 р.) був джерелом інформації для авторів енциклопедичного видання Радянської Укра-

їни. У 1938 р. території колишнього Слов'яносербського повіту повністю увійшли в новоутворену Луганську область УРСР. Тим часом автори Збірника 1886 р. спиралися на праці щодо ролі запорозьких козаків в утворенні населених пунктів Слов'яносербського повіту відомого дослідника історії Катеринославської губернії єпископа Феодосія (у миру – О.Г. Макаревський), зокрема «Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской Епархии. Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия. Вып. 1–2. Екатеринослав, 1880. Вып. 2 Нынешние уезды. Бахмутский, Славяносербский, Ростовский-на-Дону, Александровский и Мариупольский. Екатеринослав : тип. Я.М. Чаусского, 1880» (далі – Матеріали 1880 р.).

Деякі автори, серед яких відомі дослідники українського козацтва Д.І. Яворницький [12, с. 148–150] і Д.І. Багалій, описуючи східні кордони запорозьких земель, посилалися на праці єпископа Феодосія, присвячені утворенню населених пунктів Катеринославщині. Деякі – на карту, укладену в 1750-х роках військовим інженером і картографом Даниїлом де Боскетом, із позначеними на ній «Жилищами и зимовниками запорожских казаков» [13] аж до кордонів 1711 р. з Османською імперією.

У середині XIX ст. єпископ Феодосій був відомим дослідником історії Катеринославської губернії. Однак, на жаль, здебільшого він не посилався на джерела, які б допомагали йому формулювати висновки про заснування запорозькими козаками зимовників і населених пунктів у Слов'яносербському повіті Катеринославської губернії. Визначаючи «найдавнішу запорозьку маєність», єпископ Феодосій, очевидно, користувався джерелами, які ґрунтувалися на спогадах старожилих – запорозьких козаків або їхніх сучасників, яких він, очевидно, особисто знав й опитував. Окрім того, він, імовірно, за все, користувався картами XVIII ст. з позначеними на російсько-турецькому кордоні правобережжя Сіверського Дінця запорозькими зимовниками.

На укладеній Даниїлом де Боскетом карті південних кордонів Російської імперії були позначені запорозькі зимовники, а також російсько-турецький кордон станом на 1711 р. на лівобережжі Дніпра від Української оборонної лінії впродовж Сіверського Дінця й до Азовського моря. Картограф назвав його «Старой турецкой границей, учиненной в 1711 году». Навпроти цієї лінії була позначка: «зимовники та жилища Запорожских Козаков». Така позначка на карті була в місцевості, яка межувала з поселеннями Слов'яносербії [13]. На жаль, Даниїл де Боскет на своїй карті не відмітив, де саме були розташовані зимовники запорожців на кордонах із Російською імперією. Слід зазначити, що, укладаючи свою карту, Даниїл де Боскет посилався на Генеральну карту Російської імперії 1751 р.

На Ландкарті земель між Дніпром і Сіверським Дінцем, укладеній у вересні-жовтні 1749 р. й у травні 1750 р. кондуктором Семеном Бабарикіним, були відмітки про землі запорозьких козаків у складі Російської імперії, однак на ній не були позначені місця розташування зимовників запорожців [14; 40].

В історіографії акцентовано увагу на існуванні поселень запорозьких козаків в урочищі Макарів Яр на території Луганської області. На цьому місці зараз, на правому березі річки Сіверський Донець близько впадіння в неї річки Деркул, розташовано селище з однойменною назвою.

Уперше про існування запорозького поселення у цій місцевості повідомив єпископ Феодосій: «За розпорядженням Коша запорозького, в 1660 році тут поселена була зимовником частина Суходольського пікету, коїм наказом Кошевого наказано було строго слідкувати за перелазами турецько-татарської орди і за рухами в середовищі Донського козацтва. До пікету скоро приєдналось декілька бурлаків, всякого роду охочих, людей бездомних и безродних, вільних и свободних. У 1690 и 1700 годах жителі «байрака Тертишного и оврага Скелетоваго» [15, с. 94–95]. За словами єпископа Феодосія, у 1738 р. тут

оселився відставний запорозький козак Макар Безродний, який довгий час господарював, розводячи скот, що й було його основним прибутком: «В околицях теперішнього Макарова Яра, партіями доставляли вже в Бахмутске укріплення, на продаж, значну кількість худоби, хліба й інших продовольчих припасів» [15, с. 94–95]. Іменем Макара Безродного був названий цей зимівник [15, с. 95], оповитий легендою, розказаною жителями сел. Макарів Яр (Рашкове) у середині XIX ст.

Наведені єпископом Феодосієм висновки про заселення запорожцями Тертишного байраку й Скелеватого яру, про утворення Суходільського пікету й про заснування запорозького зимівника Макарів Яр підтримують багато дослідників запорозького козацтва та історії Луганського краю [16, с. 160–161; 17, с. 152]. Деякі з них вважають, що селище Макарове (Макарів Яр) входило до складу Кальміуської паланки [18, с. 37, 78; 19, с. 42; 12, с. 148–150].

Документальне свідчення існування в місцевості Макарів Яр населеного пункту припадає на другу половину XVIII ст. У 1773 р. землі урочища Макарів Яр були передані у володіння прем'єр-майорові Бахмутського гусарського полку А.Г. Рашковичу. Він заснував на отриманих землях власницьку слободу Рашкова, у котрій 1775 р. було 96 дворів, де проживало 230 осіб чоловічої статі й 218 – жіночої [15, с. 95]. У 1786 р. сел. Рашкове (Ражкове) було перейменовано на сел. Архангельське, за іменем церкви Архангела Михаїла, яка була там побудована. Наприкінці XVIII ст. – у першій половині XIX ст. сел. Архангельське було перейменовано на сел. Макарів Яр. У 1951 р. сел. Макарів Яр радянська влада перейменувала в сел. Пархоменко, яке було у складі Краснодонського району Луганської області. У 2016 р. сел. Пархоменко було перейменовано на сел. Макарів Яр.

29 серпня 1774 р. Йоган Гюльденштедт відвідав цю слободу й залишив спогади: «5 років тому за 15 верст нижче полковник Рашкович, офіцер Бахмутського полку, самовільно заснував

у районі Макарова Яру слободу з добровольців – українців, у якій до 100 будинків» [20, р. 266–267]. Йоган Гюльденштедт не згадував запорозьких козаків у сел. Макарове – Рашкове. У серпні-вересні 1774 р. він проїхав по землях колишньої Слов'яносербії впродовж річки Сіверський Донець, особисто опитував місцевих жителів, а потім ретельно описав побачені населені пункти й історію їх виникнення.

Після ліквідації Запорозької Січі російський уряд узвичаївся перетворювати зимівники на військові поселення (слободи), а колишніх запорожців – жителів зимівників, хуторів й інших населених пунктів – переводити у військовий стан та ін. Так було із зимівниками запорозьких козаків на річках Жована (Жованка) й Бахмутка (Бахмут) Бахмутського повіту Катеринославського намісництва: «Сиділі зимівниками та хуторами в урочищі «Жуваний ліс» та в балках Сухий яр та Житній яр, у нинішньому приході слободи Микитівки, старі запорожці зголосилися бути насельниками цієї дикої та безлюдної місцевості та надали у цьому випадку земському комісарові повне сприяння: вони перевели сюди з Полтавської та Чернігівської губернії цілі родини своїх рідних та знайомих; а восени 1778 року за розпорядженням уряду переведено сюди ще з Білгородської єпархії Богатинської округи села Солдатського кілька родин однодворців; таким чином склалася державна військова деревня Зайцева» [15, с. 57].

Схожою була доля запорозьких зимівників на р. Вовча Бахмутського повіту Катеринославського намісництва, замість яких були утворені військові слободи Олексіївка й Андріївка, на р. Кривой Торець – військова слобода Ясинувата, на р. Залізна в балці Залізна – військова слобода Залізна, тощо [15, с. 32–33, 38–39, 47–49, 60–61].

Після смерті запорозького козака Макара Безродного, вірогідніше за все, зимівник перестав існувати. У Запорозькій Січі існував звичай: після смерті власників зимівників останні розділялися між козацькою старшиною, зокрема «кошовим, суддею, писарем та куренем,

до якого належав власник» [21, с. 261]. Проте в документах Коша Запорозької Січі відсутня інформація щодо долі цього зимівника. Імовіріше за все, Кіш Запорозької Січі не вважав зимівник Макара Безродного частиною запорозьких вільностей, інакше запорозька старшина направила б своїх представників до зимівника для господарювання в ньому. Можна припустити, що на місці селища Макарів Яр могло бути господарство запорожця, але землі, на яких останній оселився, не були частиною найближчої до нього Кальміуської паланки.

Йоган Гюльденштедт, який у 1774 р. відвідав житла запорозьких козаків на межі Слобідської України й земель Війська Донського, залишив спогади про тамтешні запорозькі зимівники на річках Самара, Торець та ін.: «Відстань цієї запорізької слободи від Кам'янки вважається 30 верст. Після неї немає більше жодної слободи ні на Торці ні на Самарі до Новосельця; зате на цих річках дуже багато хуторів неодружених осіб чи зимівників» [22, с. 98]. Якби Йоган Гюльденштедт побачив у 1774 р. біля урочища Макарів Яр когось із запорозьких козаків, то, безумовно, записав би про це у своєму щоденнику.

Упродовж існування Запорозької Січі не всі зимівники запорожців перетворювалися на населені пункти. Звичка запорозьких козаків не створювати сімей, на жаль, не сприяла славному запорозькому товариству в освоєнні земель Дикого Степу. Є досить багато прикладів, коли на запорозьких паланках запорожці господарювали без сімей.

Після ліквідації Запорозької Січі російський уряд часто передавав запорозькі зимівники як рангові дачі військовим або державним урядовцям. Так, наприклад, у 1779 р. землі запорозького зимівника на правому березі річки Кальміус в Олександрівському урочищі були передані як рангову дачу поручикові Євдокиму Степановичу Шидловському: «Сиділі тут зимівниками та хуторами, у землянках та мазанках, січовики-запорожці зі своїми сімействами та наймитами, допомагали поміщику Шидловському засадити, зафундувати тут слободу Олек-

сандрівку...» [15, с. 69–70]. Схожа доля спіткала й запорозькі зимівники Бахмутського повіту Катеринославського намісництва. У 1779 р. зимівники запорозьких козаків в урочищі Криворізьке на річках Бик і Водяна були передані як рангові дачі прапорщикові Шидловському, який заснував село Криворізьке, тощо [15, с. 78].

Йоган Гюльденштедт у 1774 р. згадував про господарство А.Г. Рашковича в Макаровому Яру. Це було ще в період існування Запорозької Січі, і навряд чи про самовільний захват запорозького зимівника не стало би відомо Запорозькому Кошу, який би втрутився у справу. Навряд чи А.Г. Рашкович на початку 1770-х років отримав би у власність землі на правому березі річки Луганчик (Мокрий Луганчик, або Малий Луганчик), якби на них були житла запорожців, та ін.

На місці запорозького зимівника в Макаровому Яру до утворення А.Г. Рашковичем власницької слободи могло розташовуватися поселення, тому що в народній пам'яті середини XIX ст. урочище Макарів Яр асоціювалося саме із запорозьким зимівником. Отже, першим, хто там заселився, вірогідніше за все, був неодружений запорозький козак, який там згодом наладив господарство. Запорозький зимівник був на протилежному боці Сіверського Дінця від Митякінської станиці земель війська Донського. Станиця була на відстані близько п'яти верст від Макарова Яра. Тому засноване Макаром Безродним поселення завжди могло отримати захист із розташованої неподалік козацької станиці. У XVIII ст. у цій місцевості існувала поромна переправа через Сіверський Донець.

Урочище Макарів Яр не належало Слов'яносербії, утвореній у 1750-х роках. Тому якщо після смерті запорожця Макара Безродного оселя залишилася, вона не підлягала знищенню, а її мешканці не підлягали, згідно з урядовим наказом, примусовому переселенню. Саме по річці Луганчик у 1765 р. визначалися східні кордони Слов'яносербії, які увійшли до складу Катерининської провінції [23–25]. Місце-

вість Макарова Яру не входила до складу Бахмутського гусарського полку, який розміщався на місці гусарських полків Шевича й Прерадовича у Катерининській провінції. Лише наприкінці 1770-х років землі між правим берегом річки Луганчик і лівим берегом річки Біла увійшли до складу Бахмутської провінції [26]. У той самий період були оформлені права володіння А.Г. Рашковичем урочищем Макаров Яр, і ця територія перейшла у власність «нового» господаря – слов'яносербського поміщика. Слід зазначити, що на картах початку XIX ст. селище Макарів Яр позначалося також як «Ражкове» [27].

У своїх працях архієпископ Філарет згадує про поселення колишніх запорожців на території Старобільського повіту. Так, на місці слободи Ново-Астрахань (до 1830 р. – сл. Новотроїцька) був хутір Гузієвий, заснований запорозьким козаком на прізвище Гузь. Нині слобода Ново-Астрахань називається селом Гузіївка Сіверськодонеческого району Луганської області. У 1787 р. запорожець Гузь опинився у цій місцевості разом з іншими (вірогідніше за все, такими ж запорожцями). У 1791 р. вони побудували церкву на ім'я Святої Трійці [28, с. 341]. Ні поселення запорозького козака Гузя, ні поселення запорожця Макара Безродного не належали до паланок Війська Запорозького, а розвивалися як вільні поселення, засновані колишніми запорожцями.

У літературі зустрічається думка про існування запорозьких пікетів на території сучасної Луганської області. Так, Ю.О. Ніколаєць указує на засновані запорозькими козаками протягом 1598–1600 рр. сторожові пости на місцях сучасних містечок Суходіл, Пархоменко (Макарів Яр), Слов'яносербськ і Зимогір'є [29, с. 33–34]. Тим часом таке твердження порушує питання: чому автор вважає, що запорожці утворили в зазначений період сторожеві пости саме у цих місцях на правобережжі Сіверського Дінця? Документальних та археологічних свідчень про це не існує. Окрім того, якби в перелічених містечках запорожці або інші козаки

наприкінці XVI ст. організували сторожову службу, то в московських документах були б на це посилання. Наприкінці XVI ст. – на початку XVIII ст. на правобережжі середньої течії Сіверського Дінця запорожцями не було утворено козацьких городків. У цей період правобережжя Сіверського Дінця, яке описує сам Ю.О. Ніколаєць, було небезпечним для облаштування козацьких станів і сторож через свою незахищеність. Зі степу ногайці й кримські татари могли зненацька напасти на козаків.

Слід зазначити, що у другій половині XVII ст. московський уряд у середній течії Сіверського Дінця намагався здійснювати спостереження за пересуванням кочовиків. Так, у 1571 р. московський уряд на південному порубіжжі встановив систему сторож [30, с. 1–2]. Була відома Бахмутська сторожа, яка розміщала на «польській стороні», на яку виділялося по три особи з Путивля і Рильска: «...а стояти на той стороже сторожем на сей стороне Донца из Путивля да из Рылска шти человеком из города по три человека» [31, с. 29]. Найвірогідніше, вони розміщувалися в місці впадіння річки Бахмут у Сіверський Донець, звідки сторожі повинні були здійснювати розвідку в місці впадіння у Сіверський Донець річок Тор, Бахмут, Чорний Жеребець та Айдар, а також біля Борівського перелазу [32, с. 8].

Оборонних споруд, де була Бахмутська сторожа, не існувало. Вони не могли бути побудованими, тому що ця місцевість контролювалася кочовиками. Служиві Бахмутські сторожі могли лише спостерігати в укриттях за пересуванням кримських татар, ногайців та українських козаків. Якби там споруда була облаштованою, то служивих людей сторожі виявили б без особливих труднощів, і замість розвідки останні постійно переймалися б обороною «сторожі». Бахмутська сторожа проіснувала лише до кінця 1580-х років. На московських служивих людей у цій місцевості неодноразово нападали кримські татари або запорожці, які «козакували» в середній течії Сіверського Дінця. Так, у 1577 р. служиві люди Бахмутської сторожі, які ходили

до Айдару, були вбиті кримськими татарами, про що доповідали московському цареві боярин Микита Юр'єв і дяк Василь Шелкалов: «А которые головы стояли на Осколе на Козиной поляне, а разъезд от них был направо вниз по Осколу до Донца до Северского, а налево до верх Айдару и которые станицы ездили от голов с Оскола и с Козиной поляны к верх Айдару и те станицы от Крымских людей громлены, а иные побиты потому что поле чистое укрытись станицам от Крымских людей негде» [31, с. 30].

У 1587 р. служба на «донецьких» сторожах була зупинена через напади на них запорожців. Так, путивльський воєвода князь Андрій Хворостинін у липні 1587 р. доповідав московському цареві Федору Іоановичу: «...стояти сторожевым головам ... на Донецких сторожах не мочно, громят их Черкасы на урочных местех, а уркытиса им такими людьми не мочно...» [33, с. 61]. Напади на московських служивих людей із боку українських козаків тривали й у наступні роки. Про це 1589 р. з Путивля повідомляли в листі московського царя воєвода Василь Веліяминов і Никифор Давидов: «...черкасы во многих местех ходят на поле и Путивльские больше станицы и сторожевые все погромили и проезду из Путивля большим станицам к усть Айдару, а сторожевым к усть Боровой нет» [34, с. 61]. У зв'язку із цим московський цар зупинив службу на Бахмутській сторожі. На Сіверському Дінцю сторожеву й станичну службу відбували дві станиці на Ливнах, одна з яких повинна була доходити до Ізюма: «...а другую станицу послать к Донцу ж к Северскому до Изюм кургана меж Донца и Оскола» [34, с. 61]. У наказі московського царя Федора Іоановича від 26 квітня 1589 р. йшлося про станичну й сторожову службу козаків і севрюків в місцевості лівобережжя середньої течії Сіверського Дінця: «козаків та севрюків государевих, що стоять на Дінці» [35, с. 250]. Козаки ці походили з містечок Московського царства, звідки вони йшли до «государевої» служби на прикордонних сторожах.

Слід зазначити, що московські урядовці в деяких документах іменували сторожів, які несли службу на річці Сіверський Донець, «донецькими козаками». Так, у відписці 1589 р. московському цареві Федору Іоановичу від путивльського воєводи Григорія Борисова йшлося про те, що українські козаки в 1586 р. на Сіверському Дінці напали на «донецьких козаків», які були на «донецьких» сторожах: «... 96 году, Апреля в 29 день приехал с Поля в Путивль, на твое Государево имя, Черкашенин с Донетцкими козаками Васлией Андреев, а в распросе сказал был деи он на Донце на Каменной, с Черкасы, с атаманом с Степаном с Евлашовым, и громили деи Государь, он на Донце Донетцких казаков Власа Яковлева да Семейку Ноугородца с товарищи, и казаков он Власа Яковлева да Семейку Ноугородца взяли и привели их к себе на стан и Влас деи Государь смолвился с ним с Васильем, чтоб он шол на его на Власов став по казаков, по его товарищей; и он деи Василей казаков, Власовых товарищей, на стану, взяв с собою, и пришед, атамана своего Степана Евлашова и своих товарищей Черкас погромил, а иных побил, а Донетцких Власа Яковлева да Семейку Ноугородца отгромили...» [36, с. 433].

Донецькі козаки, що несли царську службу на донецьких сторожах, про яких ішлося у відписці путивльського воєводи 1589 р., не мали жодного зв'язку з донецькими козацькими громадами, які вже існували в другій половині XVI ст. у середній течії Сіверського Дінця і були незалежними від московського царя. Їх існування пов'язане саме з діяльністю українських козаків, які облаштовували там свої стани, що в подальшому переростали у козацькі городки.

У відписці путивльського воєводи 1589 р. йшлося про те, що українські козаки на річці Сіверський Донець уже мали військові загоны й стани, звідки вони напали на Айдарську сторожу та знищили її. Путивльський воєвода Григорій Борисов повідомляв московського царя про напади укра-

їнських козаків на містечка Путивльського повіту, а також про відправлення у травні – червні 1589 р. служивих людей у район річок Айдар і Сіверський Донець шукати козацькі загони, які погромили ці містечка й Айдарську сторожу: «... и мы, холопи твои, по твоей Государев грамоте, на Поле, на Псел, и к усть Айдара, и вниз по Донцу, в те места, где твоих Государевых станичников громили Черкасы, посылали атамана Агея Мартынова с товарищи с Путивльскими Черкасы, и он деи Черкас не сошли» [36, с. 433].

Оскільки річка Сіверський Донець впадає у Дон, то природно, що донецькі козацькі громади контактували з козацькими громадами, які існували у низов'ях Дону. Найвірогідніше, вони могли разом брати участь у військових походах проти турків і татар. Московський уряд, добре знаючи про діяльність українських козацьких загонів біля Сіверського Дінця, у другій половині XVI ст. намагався залучати запорожців та українських козаків із містечок Речі Посполитої до сторожової і станичної служби.

Наприкінці XVII ст. донецькі козацькі громади входили до складу земель війська Донського. Після поразки булавінського повстання більшість донецьких городків було знищено у 1708 р. каральними загонами московського війська. Кому пощастило вижити, стали вигнанцями. У першій половині XVIII ст. частина з них перейшла у стан однодворців.

В. Пругавін, автор розділу «Історичний нарис заселення Слов'яносербського повіту» збірника статистичних відомостей по Слов'яносербському повіту Катеринославської губернії у ред. 1886 р., зазначає, що 1704 р. в балці Суха й Холодовому Яру проживало кілька запорозьких сімей [7, с. 4]. Окрім того, автори цього збірника стверджують, що на правому березі річки Сіверський Донець, у місці впадіння у нього річки Луганчик, біля сел. Суходіл розміщалися із середини XVII ст. пікети запорозьких козаків і запорозький зимівник із близько двомастами запорожцями [7,

с. 4]. У 1962 р. сел. Суходіл було перейменовано у сел. Піонерське у складі Станично-Луганського району Луганської області. У 2016 р. сел. Піонерське було перейменовано у сел. Суходіл. За словами авторів вищевказаного збірника, запорожці слідували за татарськими перелазами й переміщенням донських козаків. У другій половині XIX ст. про залишки цього пікету вони посилювалися на спогади місцевих селян, які розказували про високий курган біля с. Суходіл, де «стирчав стовп і кріпосний вал біля нього» [7, с. 4]. Тим часом В. Пругавін не посилюється на «місцевих селян» щодо встановлення сторожового стовпа саме запорозькими козаками.

Схожу позицію про присутність запорожців в окрузі сучасного сел. Суходіл займають автори посібника «История Луганского края». Вони стверджують, що там, на берегах Сіверського Дінця і річки Луганчик, у 1650 р. були запорозькі пікети, землянки й зимівники, де жили 200 запорозьких козаків, у чиї завдання входило спостереження за переміщеннями в степу донського козацтва й татар [17, с. 152]. Привертає увагу та обставина, що автори посібника вказують на таку саму кількість запорожців у місцевості Суходіл (200 запорожців), на яку вказує і В. Пругавін у збірнику статистичних відомостей по Слов'яносербському повіту Катеринославській губернії у ред. 1886 р. [7, с. 4]. Проте В. Пругавін, на жаль, не наводить документального підтвердження свого висновку щодо облаштування 200 запорожцями місцевості в районі впадіння річки Луганчик у Сіверський Донець, де розташовано сучасне сел. Суходіл Луганської області. Автори посібника «История Луганского края» свої висновки засновували на відомостях, зазначених В. Пругавінім у його праці. Схожу думку мають й інші дослідники, які стверджують про існування запорозького поселення навколо козацького пікету Суходіл [37, с. 78–79].

Місцевість навколо сел. Суходіл на високому правому березі Сіверського Дінця мала велике військово-географічне значення, оскільки звідти

можна було побачити оселі Митякінського й Гундоровського козацьких юртів земель Війська Донського. По обох берегах Сіверського Дінця проходили татарські й ногайські сакми, по яких вони вторгалися на землі запорожців. Завдяки географічно вигідному місцю тут могли розміщуватися пікети. Однак вони були утворені, ймовірно за все, у ході російсько-турецької війни 1735–1739 рр. У цій місцевості команди слобідських і донських козаків спостерігали за пересуванням загонів ногайців і кримських татар. Відомо, що під час війни з турками сюди направили одну з козацьких сотень Харківського слобідського козацького полку. Окрім того, після утворення у 1750-х роках Слов'яносербії на місці сел. Суходіл розташовувалися форпости гусарського полку Шевича, а з 1764 р. – Бахмутського гусарського полку.

У другій половині XVIII ст. на місці впадіння річки Луганчик у Сіверський Донець слов'яносербські гусари створили редут. У подальшому землі цієї місцевості були передані як рангові дачі гусарам. Там було облаштовано хутори, які на картах позначались як «гусарські хутори». За згадкою єпископа Феодосія, у 1756 р. цими землями володів сербський офіцер: «Командир однієї сербської роти, старий Ваній (найімовірніше, єпископ Феодосій мав на увазі священника (протопопа) Бахмутського гусарського полку М. Ванія. – прим. автор.), із сербського шляхетства, за розпорядженням і з дозволу Шевича та Прерадовича, оселившись зі своїм сімейством на цій місцевості, всіма силами намагався заселити Суходіл народом сімейним та осілим» [15, с. 91].

Про належність на місці сел. Суходіл залишків сторожових постів запорозьким козакам, про що згадував В. Пругавін, не йдеться, оскільки в другій половині XVIII ст. у цій місцевості вже відбували сторожову й караульну службу слобідські козаки й слов'яносербські гусари. Тому залишки пікетів, про які згадували «місцеві селяни», навряд чи були пов'язані із запорожцями, а скоріше за все, стосувалися інших історичних подій.

Окрім того, у документах Коша Запорозької Січі й у московських (російських) джерелах XVIII ст. не згадуються пікети запорозьких козаків у місцевості сел. Суходіл, лише на східних кордонах війська Запорозького. Так, наприклад, 28 листопада 1767 р. за розпорядженням графа М.І. Паніна Запорозька Січ установила двадцять пікетів для спостереження за пересуванням кримських татар, ногайців і турків. На сході кордонів запорозьких земель пікети розташовувалися між річками Самара й Орель біля Української оборонної лінії [38, с. 150–151].

Про кордони Запорозької Січі описував генерал-майор Прозоровський у листі до президента Військової колегії графа Чернишева від 25 червня 1770 р., про які йому розповіла старшина запорозького війська: «Земля їх має розташування нижче Старої Лінії по обидва боки Дніпра з привласненими у нинішню війну від Новоросійської губернії, завдовжки від Бахмуту до річки Буга – до 600, а завширшки від гирла Бугу до Старої Української Лінії – 350 верст ...» [39]. Тобто північно-східні кордони Запорозької Січі, як це зазначала в 1770 р. запорозька старшина, починалися від Бахмуту на захід, тоді як кордони Слов'яносербії починалися від Бахмуту на схід.

Єпископ Феодосій згадує про запорозьке поселення біля сл. Чорнухине (у сучасний період сл. Чернухіно є смт. Чорнухине Перевальського району Луганської області), через яку, за його словами, пролягав шлях із Запорозької Січі на Дон. У цій місцевості біля річки Чорнухине й Попового Яру було кілька «станцій запорозького козацтва, з великими запасами продовольства для усіх козаків, які проходили й проїжджали цим шляхом ... для задоволення духовних потреб ... за розпорядженням Коша, була похідна ікона святителя Христова Миколая Чудотворця й при ній – священник» [15, с. 103–104]. Тим часом, як зазначає єпископ Феодосій, уже в 1773 р. російський уряд дозволив заселяти Чорнухинський байрак, який входив у Катеринінську провінцію (із

1775 р. ці землі увійшли в Бахмутську провінцію), жителям Севського повіту Белгородської губернії, які згодом утворили сл. Чорнухину. У клопотанні чорнухинської громади 1785 р. про дозвіл побудувати церкву було вказано рік заснування населеного пункту й місце, де було надано землі: «Переведены мы именованные в прошлом 1773 году Белгородской губернии Севскаго уезда из разных селений, и поселены Донецкаго уезда на порожней казенной земле, при урочище вершины Чернухина байрака, с наименованіем деревни Чернухиной где и состоит поселенных на оной земле дворов 120 по ревизіи ...» [15, с. 105].

У документах привертає увагу факт облаштування слободи Чорнухине на порожніх землях, тобто в момент переселення севських селян до Чорнухинського байраку вже не було запорозьких зимівників. Якби там існував запорозький зимівник, то Кіш Запорозької Січі звернув би увагу російського уряду на порушення козацьких вільностей. Проте відомостей про це в архівах Коша Запорозької Січі не існує. У цій місцевості могли розташовуватися запорозькі зимівники тоді, коли Запорозька Січ була у складі Османської імперії (1709–1734 рр.). У ході російсько-турецької війни 1735–1739 рр. більшу частину зимівників східної частини запорозьких земель було знищено. Така доля могла б спіткати й запорозьких зимівників Чорнухинському байраку. Принаймні ні під час утворення 1753 р. Слов'яносербії, ні під час виокремлення земель для сербів згадок про запорозькі зимівники в Чорнухинському байраку не було.

За спогадами єпископа Феодосія, на річці Лозова (правий притік річки Лугань), у місцевості «Балка Кам'яна» і «Приток Гриценков» були запорозькі зимівники: «Сиділі на цій місцевості, зимівниками та хуторами, у землянках та мазанках, відставні запорожці у 1737–1740 роках успішно займалися тут скотарством та хліборобством та надлишки своїх занять, з найбільшою вигодою для себе, доставляли партіями до Бахмутської фортеці» [15, с. 114]. У 1776 р. землі цієї місцевості

були передані в рангову дачу секунд-майорові Павлу Івановичу Міаковичу, на яких він утворив слободу Павлівка: «Міокович осадив на ньому слободу, на згадку про своє ім'я, Павлівку і почав заселяти її народом сімейним осілим» [15, с. 114]. У подальшому було змінено назву селища Павлівки, зокрема: Павлівка Лозова, Лозова Павлівка тощо. У сучасний період селища Павлівка не існує. Його територія увійшла до складу м. Брянка Луганської області.

За твердженням єпископа Феодосія, землі Жовтого Яру, де була гусарська рота, згодом перетворилися на сл. Жовте й «були найдавнішою запорозькою маєтністю» [15, с. 119]. Тим часом коли гусари полку Шевича переселилися до Жовтого Яру й утворили згодом там 5-ту роту, у жодних документах не було згадок про запорозькі зимівники або хутори. Із 1764 р. 5-та рота гусарського полку Шевича була перейменована в 9-ту роту (шанець Жовте) Бахмутського гусарського полу.

Єпископ Феодосій указує на розташування запорозьких зимівників і хуторів на місці селищ Оріхово й Шовкове верхньої течії річки Луганчик в урочищі «Шовковий потік»: «У славних дачах запорозького козацтва, на південно-східній околиці їх, найдавніше урочище «Шовкова протока», з давніх часів, завжди було найулюбленішим куточком старого обжитованого товариства, що вислужилося у Коша. У 1680 році тут сиділо зимівниками та хуторами кілька військових старшин із сімействами, з челяддю та наймами. У 1707 році урочище «Шовкова протока» значиться серед населених місцевостей запорозького козацтва» [15, с. 124]. У сучасний період сл. Оріхове є селом Оріхівка, а селище Шовкове – селом Шовкова Протока Луганського району Луганської області.

На жаль, автор не посилається на джерела з іменами запорозьких старшин і назвами запорозьких поселень в урочищі «Шовковий потік» на річці Луганчик. У 1763 р. цю місцевість заселили вихідці з Австрійської імперії. У 1772–1773 рр., як писав єпископ Феодосій,

досій, «усю цю місцевість, на величезному просторі землі, зайняли волосні, государевої волості селяни, що перейшли сюди на постійне проживання із нинішніх губерній – Курської та Орловської» [15, с. 124]. Ці переселенці заснували сл. Оріхове. Саме того часу було засновано сел. Шовкове, яке належало капітанові І.І. Яковлеву.

Єпископ Феодосій указує на наявність на місці селища Кам'яний Брі́д у першій половині XVIII ст. запорозьких зимівників і хуторів: «Кам'яний Брі́д – найдавніша запорізька позика, старожитна козацька маєтність. У період Слов'яносербії на місці Кам'яного Броду (Кам'яне) була 10-та рота Бахмутського гусарського полку. У 1740–1750 роках тут зимівниками та хуторами, у землянках та куренях, сиділо кілька сімейств людей малоросійської нації. У 1755 р. до них приєдналося на постійне проживання близько ста сімейств із православних іноземців, які перейшли у підданство Росії; у цей час оселилося тут і кілька вихідців із Польщі. У 1779 році при Петропавлівській церкві слободи Кам'яного Брода, Бахмутської провінції, парафіяльних дворів було 171» [15, с. 133].

Єпископ Феодосій також стверджує про розташування на місці селищ Веселе й Вергунка запорозьких поселень: «Маєтність «Веселенька» на річці Лугані, біля Донця, в 1707 значиться серед населених місцевостей запорозького козацтва. У 1755 році, за розпорядженням Шевича і Депрерадовича, до людей малоросійської нації, які проживали на цій багатій і привільній місцевості, поміщені були на постійне проживання православні іноземці, що перейшли в підданство Росії. З поселенням іноземців утворився тут Вергунський військовий шанець, влаштувалася особлива рота Бахмутського гусарського полку, з'явилася державна військова слобода Вергунка» [15, с. 136].

В історіографії деякі автори погоджуються з єпископом Феодосієм щодо існування Вергунки й Кам'яного Броду до переселення у 1750-х роках на береги Лугані вихідців з Австрійській імпе-

рії. Заснування цих населених пунктів автори пов'язують із розташуванням у цій місцевості запорозьких зимівників і хуторів [16, с. 161; 33, с. 8; 30, с. 83–84]. Тим часом перші документальні згадки про заснування в басейні річки Лугань селищ Кам'яне (Кам'яний Брі́д) і Вергунка пов'язані з утвореними тут військовими поселеннями (ротами, шанцями) вихідцями з Австрійської імперії, які у 1750-х роках разом із генералом Шевичем заснували Слов'яносербію. Так, на місці селища Кам'яне (Кам'яний Брі́д) була 3-тя рота, а на місці сел. Вергунка – 2-га рота гусарського полку Шевича. З 1764 р. 3-тя рота гусарського полку Шевича була перейменована у 10-ту роту (шанець Кам'яний Брі́д) Бахмутського гусарського полу, а 2-га рота гусарського полку Шевича була перейменована у 2-гу роту (шанець Вергунський) Бахмутського гусарського полу.

Цікаво, що 2-га рота, яка йменувалася Вергунським шанцем, мала певне значення у Бахмутському гусарському полку. Так, у 1767 р. вибори депутата від Бахмутського гусарського полку до Законодавчої Комісії підполковником Іваном Шевичем було організовано саме у Вергунському шанці. Із погляду географії 2-га рота розміщувалася дуже вигідно, недалеко від впадіння річки Лугань у Сіверський Донець. На протилежному березі Сіверського Дінця розташовувалася станиця Луганська земель Війська Донського. Пором з'єднував береги Сіверського Дінця.

Вербування на службу до гусарського полку Шевича, а з 1765 р. – до Бахмутського гусарського полку проходило, очевидно, на місці розташування 2-ї роти. Слід пояснити, що 10 травня 1763 р. уряд дозволив вербувати до гусарських полків усіх охочих служити в гусарах, але не кріпаків. Військова комісія пред'являла певні вимоги до охочих служити в гусарських полках: «... сіи полки вербовали людей, а в том Генералитет надсмотр свой имел самых здоровых, проворного вида и способных склонностей к конской езде, а ростом не меньше двух аршин пяти верш-

ков и не моложе 20 лет возрасту» [41, с. 33]. Для вербування у польові гусарські полки військова комісія призначала навіть спеціальні місця. Так, до Сербського гусарського полку вербували біля Ніжина й кордонів на Смоленщині, до Молдавського – неподалік від Києва й кордонів із Річчю Посполитою. Найімовірніше, так само вербували всіх охочих до гусарської служби у Слов'яносербії.

Вірогідніше за все, у 2-й роті оглядали всіх охочих записатися на службу в гусари, перевіряли їхні здібності верхової їзди тощо. За 2-ю роту могла закріпитися назва, пов'язана з вербуванням. Із німецької слово *werben* означає «вербувати, набирати, агітувати», а *werbung* – «вербування». Ці слова увійшли в обіг у війську Австрійської імперії для позначення вербування.

Володимир Даль у своєму словнику згадує слово «вербунка», пов'язане з назвою народної пісні, яка описує у фольклорному жанрі процес вербування на військову службу: «Вербунка ж. песня (б. ч. польская) вербовщиков; разгульные песни, в роде казачка или краковяка, бывшие в большом ходу в зап. губерниях, когда у нас были вербованные (уланские) полки, где рядовые назывались товарищами» [42]. Із початку XVIII ст. серед угорців і балканських слов'ян Австрійської імперії стало традицією виконувати танець «вербунк» («вербункош») у місцях вербування до війська. Танцем *Werbunkos* намагалися залучити чоловіків до військовою служби, створюючи образ веселого й розгульного вояки [43].

Як зазначає Геза Ламперт, вербування усіляко намагалися зробити привабливим за участю красивих, доброголосих «старих» гусарів із музиками, частуванням вином і закусками [44, р. 232]. Про існування такого звичаю серед гусарів Сербського гусарського полку згадував генерал Мініх: «На вербованіє, понеже добровольных и охотных людей велено нанимать, что должно публично при трубах и прочих музыках и напитках, по их Гусарскому обычаю, командированному нарочно к тому делу Офицеру действовать» [45,

с. 254]. Після урядового дозволу 1763 р. набирати до лав гусарських полків місцеве населення «старі» гусари широко використовували описаний звичай вербування у Слов'яносербії.

Зважаючи на питому вагу іноземців серед слов'яносербських гусарів, «вербункою» йменували не лише пісні й танці, пов'язані з вербуванням на військову службу, а й місцевість, де дотримувалися цих традицій. Саме тому 2-га рота гусарського полку Шевича, а з 1765 р. – Бахмутського гусарського полку, де проходило вербування до гусарської служби, ймовірніше за все, отримала назву «Вергунка», яка була похідною від слова «вербунка».

Слід підкреслити, що урядовці вживали в документах терміни «вербунка» або «вербунг» для позначення «особливого» способу комплектування гусарських і пікінерних полків. Так, у проєкті «Учреждение земских распоряжений Азовского наместничества» 1775 р. вказувалося: «...а комплектовать здешния поселенныя полки из воинских селеней и **вербунгом** (підкресл. автор.), но кто пожелает из государственных малороссийских поселян годной в службу определится в гусары или в пикинере, и ничем по прежнему месту не задолжившийся, таковым не воспящать» [46, с. 42]. «Вергун» до гусарських і пікінерних полків на півдні України здійснювався лише серед козаків і вільного населення: «Хотя гусарские и пикинерные полки и определяется комплектовать поэскадронно из назначиваемых к тому воинских поселений, однако оным стараться свои полки к облегчению и ко умножению тех воинских поселян, наполнять **вербунгом** (підкресл. автор.), как из заграницы ... и прочих мест вольных, свободных ... а в службу желающих людей...» [46, с. 38].

У балках Мечетна й Глибокий Яр, на місці сл. Красний Кут, за твердженням єпископа Феодосія, були запорозькі поселення: «Тут сидів зимовиком абшитований, відставний військовий старшина, знаменитий Петро Доваль, – пустельник козак – вчений» [15, с. 139]. Слобода Красний Кут у сучасний період

є смт. Красний Кут Ровенківського району Луганської області.

У 1778 р. балки Мечетна й Глибокий Яр були передані в рангову дачу колезькому асесорові Долинському, який заснував там власницьку слободу Красний Кут, де проживало 227 осіб чоловічої й жіночої статі відповідно до перепису 1782 р. На місці розташування сел. Хороше на річці Лугань, за словами єпископа Феодосія, був запорозький зимівник: «Місцевість села Хорошого, – найдавніше запорозьке займище, старожитня козацка маєтність» [15, с. 149]. У 1756 р. тут проживали гусари 7-ї роти полку Шевича. Згодом селище стали називати «Хороший Яр», а пізніше – скорочено «Хороше». Із 1764 р. 7-ма рота гусарського полку Шевича була перейменована у 12-ту роту (шанець Хороший) Бахмутського гусарського полу.

Автори збірника статистичних відомостей по Слов'яносербському повіту Катеринославської губернії (1880 р.) стверджували про існування на території міста Слов'яносербська селища запорозьких козаків: «...одне з найдавніших поселень запорозького козацтва, на останній прикордонній лінії володінь його. Запорожці, що жили тут зимівниками та хуторами, близько 1740 року, мали у себе похідну церкву Покрови Божої Матері та при ній ієромонаха Самарського монастиря» [15, с. 87]. Тим часом перші документальні свідчення про заснування у цій місцевості поселення пов'язані з утворенням там 8-ї роти (шанця) гусарського полку Шевича. У 1754 р. серби заснували там церкву на ім'я святого першомученика й архідиякона Стефана. Згодом 8-ма рота стала йменуватися сел. Підгірним. З утворенням 1784 р. Донецького повіту селище було перейменовано на повітове місто Донецьк, а в 1818 р. – у повітове місто Слов'яносербськ.

Висновки. Завдяки запорозькому козацтву в середній течії Сіверського Дінця були утворені козацькі громади. Із другої половини XVI ст. ця місцевість була опанована запорожцями, які мали там свої стани та контролювали посольські і торгові шляхи через Сіверський Донець до Московського царства, Криму та Азову. У 1570-х роках московський уряд намагався утворити в місцевості середньої течії Сіверського Дінця сторожову та станичну службу. Проте московські служиві люди Бахмутської та інших сторож знищувалися кримськими татарами та загонами запорожців, які панували у цій місцевості. У зв'язку із цим наприкінці 1580-х роках московським царем була скасована Бахмутська сторожа.

Наприкінці XVI ст. запорозькі козаки разом з утікачами з Речі Посполитої та Московського царства сформували на лівобережжі Сіверського Дінця козацькі громади, які йменували «донецькими». У другій половині XVII ст. вони підпорядковувалися центру війська Донського – Черкаському городку. У 1708 р. більшість донецьких козацьких містечок було знищено каральними загонами московського війська.

У XVIII ст. частину населених пунктів у басейні річки Лугань, імовірно, було утворено завдяки запорожцям, які облаштовували там свої господарства, зокрема сел. Макарів Яр та ін. Слід припустити, що Вергунський шанець (2-га рота) у Слов'яносербії виник завдяки слову «вербунка», яке пов'язано з гусарським звичаєм вербувати охочих до гусарської служби.

На території сучасної Луганської області у XVIII ст. запорозькі зимівники могли існувати на правобережжі Сіверського Дінця у верхів'ях річки Міус й підпорядковуватися Кальміуській паланці Війська Запорозького.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Водотика Т., Савенок Л. Історія Слов'яносербії в контексті історичної регіоналістики. *Регіональна історія України*. 2010. Вип. 4. С. 81–94.
2. Сухомлин О.Д. Російська військова присутність на території Війська Запорозького Низового (1734–1775) : дис. ... докт. філософії : 032. Київ, 2021. 222 с.

3. Історія українського козацтва: нариси. Т. 2. / редкол.: В.А. Смолій (відп. ред.) та ін. Київ : Києво-Могилянська академія, 2007. 723 с.
4. Між конфронтацією та взаємодією: українсько-кримські та українсько-ногайські стосунки в XVII – першій половині XX ст. / В. Брехуненко та ін. ; за ред. В. Брехуненка. Київ : Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, 2018. 344 с.
5. Polonska-Vasilenko, N. Settlement of Southern Ukraine in the Mid-18th Century (1734–1775). Part 1: Settlement of New Serbia and Slavic Serbia. Munich: Ukrainian Free University, 1960. 223 pp.
6. Історія Нової Січі або останнього Коша Запорізького: складена з автентичних документів Запорізького Січового Архіву. [у 3 ч.]. Ч. 2 : Історія Нової Січі, тобто четвертого і останнього Коша Запорізького Військового Ордену / уклад. А. Скальковським. Вид. 2-е, виправлене і значно доповнене. Одеса : [друк. у міській друкарні], 1846. 386 с.
7. Збірник статистичних відомостей по Катеринославській губернії. Слов'яносербський повіт. Вип. 3 / Упоряд. Статистичним відділенням Катеринославського губернського земства. Катеринослав : Тип. Я.М. Чауського, 1886. 441, 132 с.
8. Пилипенко, В. Слов'янська Сербія – невдалий імперський проєкт. 28 квітня 2024 р. URL: <http://surl.li/udylga> (дата звернення: 10.03.2025).
9. Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. Луганська область / ред. кол. тому: Ю.Ф. Пономаренко та ін. Київ : УРЕ АН УРСР, 1968. 940 с.
10. Коваль О.С. Православне храмове будівництво на Півдні України (1734–1881 pp.) : дис. ... к.і.н. : 07.00.01. Запоріжжя, 2019. 355 с.
11. Брехуненко В. Освоєння українськими козаками території між Дніпром і Доном в уявленнях і практиках XVI–XVII ст. *Нариси з історії освоєння Південної України XV–XVIII ст.* / за ред. О. Репана. Київ : К.І.С., 2020. С. 109–132.
12. Яворницький Д. Твори у 20 томах. Т. 2: Вільності запорізьких козаків : історико-топографічний нарис / ред. кол.: П. Сохань (гол. ред.) та ін. Запоріжжя : ТАНДЕМ-У, 2005. 382 с.
13. Генеральна карта від Києва по річці Дніпро до Очакова і по степу до Азова з показом нової Сербії зі слобідським козацьким поселенням і з Українською лінією, також Турецької області і Польського володіння з Російською імперією кордонів. Данило де Боскет, 1751 рік. Копія копії Скальковського. URL: <http://surl.li/didgdf> (дата звернення: 10.03.2025).
14. Достовірна Ландкарта між річками Дніпро та Донець на відстані від гирла Самари до Ізюма та Луганської станиці (вересень–жовтень, 1749 р.). *Шахти та рудники Донбасу*. URL: <http://surl.li/mougdf> (дата звернення: 10.03.2025).
15. Матеріали для історико-статистичного опису Катеринославської єпархії. Церкви і парафії минулого XVIII століття. Вип. 2. Нинішні повіти – Бахмутський, Слов'яносербський, Ростовський на (Д.), Олександрівський і Маріупольський. Катеринослав : Тип. Я.М. Чауського, 1880. 372 с.
16. Каленюк С.П. Сліди на сакмі: краєзнавчі розвідки. Лисичанськ : Лисичанська друкарня, 2014. 311 с.
17. Історія Луганського краю : навчальний посібник / А.С. Єфремов та ін. Луганськ : Альма-матер, 2003. 432 с.
18. Чухліб Т.В. Донеччина та Луганщина – козацькі землі України (XVI–XVIII ст.). Київ : Інститут історії України НАНУ, 2014. 105 с.
19. Коропатник М.М. Крим і Донбас у контексті українських реалій: історичний дискурс та парадигми сучасності : інформаційно-методичний посібник. Чернігів, 2017. 72 с.
20. Reisen durch Russland und im Caucasischen Gebürge. T. 2 / D. Johann Anton Guldensstädt ; auf Befehl der Russisch-Kayserlichen Akademie der Wissenschaften herausgegeben von P.S. Pallas. St. Petersburg : Kayserl. Akademie der Wissenschaften, 1791. [2] Bl., 552 p.
21. Бойко П. Козацькі зимівники та слободи у формуванні мережі сіл та міст Південної України. *Нариси з історії освоєння Південної України XV–XVIII ст.* / за ред. О. Репана. Київ : К.І.С., 2020. С. 257–285.
22. Подорож академіка Гільденштедта / пер. з нім. М.Н. Салтикової, з передмовою та примітками проф. Д.І. Багалея. Харківський збірник: літературно-науковий додаток до «Харківського календаря» на 1891 рік. Вип. 5. Відд. 2. Харків : Тип. губ. правл., 1891. С. 71–158.

23. План Бахмутського міського повіту з позначенням поселених гусарських рот. Складений у 1765 році в жовтні місяці прем'єр-майором Седакіним / Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. Інв. № 17370.

24. Приблизна Генеральна карта Новоросійської та Азовської губерній. Складена 18 липня 1775 року. *Ukrainianline. Info*. URL: <http://surl.li/dntqv>

25. Карта, що представляє Азовську та Новоросійську губернії з показом суміжних до них земель, складена 1778 року вересня місяця. *ОУНБ ім. Д.І. Чижевського*. URL: <http://surl.li/mpref> (дата звернення: 10.03.2025).

26. *Mapa Generalis Gubernii Asowiensis in Circulos divisi auctore I. Islenieff. Anno, 1782. Harvard Digital Collections*. URL: <http://surl.li/mqtjtf>

27. Ґрунтова карта Слов'яносербського повіту Катеринославської губернії 1906 року. Літографія І.Б. Малаховського в Катеринославі. *Шахти та рудники Донбасу*. URL: <http://surl.li/ubsnk> (дата звернення: 10.03.2025).

28. Історико-статистичний опис Харківської єпархії. Відділ 5. Ізюмський, Куп'янський і Старобільський повіти ; Куп'янський і Старобільський округи військового поселення. Харків : Універ. тип., 1858. 398 с.

29. Ніколаєць Ю.О. Поселенська структура населення Донбасу (етнополітичний аспект динаміки). Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. 188 с.

30. Царський наказ про призначення князя М.І. Воротинського ведати станиці і сторожів, і про скликання до Москви станичних голів, вождів і сторожів для допиту. Акти Московської держави, видані імп. академією наук / за ред. Н.А. Попова. Т. 1 : Розрядний наказ. Московський стіл, 1571–1634. СПб. : Тип. акад. наук, 1890. С. 1–2.

31. Государева грамота в Темников князю Єнікеєву про відправку сторожів на польські сторожі та запис про відправку таких же грамот воєводам українських міст, з додаванням розписів сторожам. Акти Московської держави, видані імп. академією наук / за ред. Н.А. Попова. Т. 1 : Розрядний наказ. Московський стіл, 1571–1634. СПб. : Тип. акад. наук, 1890. С. 19–31.

32. Розпис донецьким сторожам за допитом боярина, князя Михайла Івановича Воротинського 79 року (1571 р.). Акти Московської держави, видані імп. академією наук / за ред. Н.А. Попова. Т. 1 : Розрядний приказ. Московський стіл, 1571–1634. СПб. : Тип. акад. наук, 1890. С. 7–8.

33. Боярський вирок за відпискою Путивльського воєводи кн. А. Хворостиніна про звід сторожів Донецьких і про посилку станиць. Акти Московської держави, видані імп. академією наук / за ред. Н.А. Попова. Т. 1 : Розрядний наказ. Московський стіл, 1571–1634. СПб. : Тип. акад. наук, 1890. С. 61.

34. Боярський вирок про заснування на Ливнах двох станиць для дозору по р. Донцю неприятелів (1591 р.). Акти Московської держави, видані імп. академією наук / за ред. Н.А. Попова. Т. 1 : Розрядний наказ. Московський стіл, 1571–1634. СПб. : Тип. акад. наук, 1890. С. 61.

35. Наказ Аф. Зінов'єву про з'ясування новин про кримських, азовських і нагайських людей та про промисел над ними (1589 р., 26 квітня). Акти XIII–XVII ст., представлені в Розрядний приказ представниками службових родин після скасування місництва / уклад. і вид. О. Юшков. М. : Унів. тип., 1898. Ч. 1 : 1257–1613 pp. С. 248–251.

36. Відписки царю Путивльського воєводи Григорія Борисова про пошуки за черкаськими козаками, які здійснювали набіги в Путивльському повіті (1589 р.). Акти історичні, зібрані та видані Археографічною комісією. СПб. : у Тип. експ. загот. держ. паперів, 1841–1842. Т. 1 : 1334–1598. 1841. С. 433–434.

37. Курило В.С., Набока О.В., Забудкова О.А. Нариси історії Луганщини. Полтава ; Київ : Талком, 2023. 300 с.

38. Історія Нової Січі або останнього Коша Запорізького : складена з справжніх документів Запорізького Січового Архіву. [в 3 ч.]. Ч. 1 : Походження і устрій запорізького військового товариства / уклад. А. Скальковським. Вид. 2-е, випр. і знач. помнож. Одеса : [друк. у міськ. друк.], 1846. 367 с.

39. Лист генерал-майора Прозоровського до президента Військової колегії Чернишова від 25 червня 1770 р.

40. Достовірна Ландкарта між річками Дніпро і Донетс на відстанях від гирла Самари до Ізюма і Луганської Станиці (травень, 1750 р.). *Шахти та рудники Донбасу*. URL: <http://surl.li/mougD> (дата звернення: 10.03.2025).
41. До № 11813. Про організацію, утримання та формування гусарських полків (10 травня 1763 р.). ПСЗРІ. Збірник 1-й. Том XLIII. Книга штатів : Частина 1 : Штати військово-сухоп. (1711–1800) : 1762–1796. СПб. : Тип. II Відділ власного канц., 1830. № 11813. С. 30–34.
42. Даль В.І. Тлумачний словник живої великоросійської мови : у 4 т. Т. 1: А–З / авт. вступ. ст. А.М. Бабкін. М. : ГіС, 1955. 669 с.
43. Prahács Margit : Zene és zenekultúra. *Magyar Elektronikus Könyvtár*. URL: <http://surl.li/gknxf> (дата звернення: 10.03.2025).
44. Lampérth Géza A magyar katona ezer éven át. Athenaeum RT kiadása 1916. Budapest. 297 p.
45. До № 8461. Високо затверджена доповідь Військової Колегії «Про штати гусарських полків» (14 жовтня 1741 р.). ПСЗРІ. Збірник. 1-й Том XLIII. Книга штатів : Частина 1 : Штати військово-сухоп. (1711–1800). СПб. : Тип. II Відд. Власн. е.і.в. канц., 1830. № 8461. С. 250–281.
46. Установа земських розпоряджень Азовського намісництва. Азовське намісництво: нереалізований проєкт / упоряд. О.С. Панкєєв, А.Г. Олененко. Запоріжжя, 2011. С. 19–93.

REFERENCES:

1. Vodotyka, T., Savenok L. (2010). Istoriya Slov'yanoserbiyi v konteksti istorichnoyi regionalistiki. [History of Slavic Serbia in the context of historical regional studies]. Regional History of Ukraine : Collection of Scientific Articles. Issue 4. Kyiv : Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine, 81–94. [in Ukrainian].
2. Sukhomlyn, O.D. (2021). Rosijska vijskova prisutnist na teritoriyi Vijska Zaporozhskogo Nizovogo (1734–1775). [Russian Military Presence in Zaporozhian Host (1734–1775)]. Qualification research paper manuscript. Thesis for a Doctor of Philosophy Degree; Speciality 032 «History and Archeology». M.S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies of the NAS of Ukraine, Kyiv, 222. [in Ukrainian].
3. Istoriya ukrayinskogo kozactva : narisi. T. 2. (2007). [History of the Ukrainian Cossacks : essays. T. 2.]. National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of History of Ukraine, Research Institute of Cossacks ; [ed. : V.A. Smolii (res. ed.) ; A.M. Avramenko et al.]. Kyiv : Kyiv-Mohyla Academy, 723. [in Ukrainian].
4. Mizh konfrontaciyeyu ta vzayemodiyeyu : ukrayinsko-krimski ta ukrayinsko-nogajski stosunki v XVII – pershij polovini HH st. (2018). [Between confrontation and interaction : Ukrainian-Crimean and Ukrainian-Nogai relations in the 16th – first half of the 20th century]. V. Brekhunenko, V. Hrybovsky, Yu. Mytsyk et al. ; ed. V. Brekhunenko. Kyiv : M.S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies, NAS of Ukraine, 344. [in Ukrainian].
5. Polonska-Vasylenko, N. (1960). Zaselennya Pivdennoyi Ukrayini v polovini XVIII st. (1734–1775). Ch. 1 Zaselennya Novoyi Serbiyi ta Slovyanoserbiyi. [Settlement of Southern Ukraine in the Half of the 18th Century (1734–1775). Part 1 Settlement of New Serbia and Slavic Serbia]. Munich : Ukrainian Free University, 223. [in Ukrainian].
6. Istoriya Novoj Sechi ili poslednego Kosha Zaporozhskogo : sostavlena iz podlinnykh dokumentov Zaporozhskogo Sechevogo Arhiva. [v 3 ch.]. Ch. 2 : Istoriya Novoj Sechi, t. e. chetvertogo i poslednego Kosha Zaporozhskogo Voennogo Ordena (1846). [The history of Nova Sich or the last Kosh of Zaporizhzhya: compiled from authentic documents of the Zaporizhzhya Sich Archives. [at 3 p.m.]. Part 2 : History of Nova Sich, i.e. the fourth and last Kosh of the Zaporozhian Military Order] / compiled by A. Skalkovsky. 2nd ed., corrected and significantly multiplied. Odessa: [printed in the city type], 386. [in Ukrainian].
7. Sbornik statisticheskikh svedenij po Ekaterinoslavskoj gubernii. Slavyanoserbskij uezd. Vyp. 3 [Collection of statistical data for the Yekaterinoslav Province. Slavyanoserbsk District. Issue 3] (1886). / Comp. by the Statistical Department of the Ekaterinoslav province zemstvo. Ekaterinoslav : Type. Ya.M. Chaussky, 441, 132. [in Ukrainian].
8. Pylypenko, V. (2024). Slov'yanoserbiya – nevdalij imperskij proyekt. 28 kvitnya 2024. [Slavic Serbia is a failed imperial project. April 28, 2024]. [Electronic resource]. Site : «Trybun». Retrieved from: <http://surl.li/ydylga> (access date : 10.03.2025) [in Ukrainian].

9. Istoriya mist i sil Ukrayinskoyi RSR : v 26 t. Luganska oblast [History of cities and villages of the Ukrainian SSR : in 26 volumes. Luhansk region] (1968) / ed. col. Volume : Ponomarenko Yu.F. (chief editor), Burlakov O.M. (deputy chief editor), Alekseeva L.I. and others ; Semenenko O.M. (deputy secretary editor) and others. Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. Institute of History. K. : Chief editor of the URE Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, 940. [in Ukrainian].
10. Koval, O.S. (2019). Pravoslavne hramove budivnictvo na Pivdni Ukrayini (1734–1881 rr.). [Orthodox church building in the South of Ukraine (1734–1881)]. Dissertation ... candidate of historical sciences : 07.00.01. Zaporizhzhia, 355. [in Ukrainian].
11. Brekhunenko, V. (2020). Osvoynennya ukrayinskimi kozakami teritoriyi mizh Dniprom i Donom v uyavlenнях i praktikah XVI–XVII st. [The development of the territory between the Dnieper and the Don by Ukrainian Cossacks in the ideas and practices of the 16th–17th centuries]. Essays on the history of the development of Southern Ukraine in the 15th–18th centuries / edited by O. Repan ; Ukrainian Institute of National Memory. Kyiv : K.I.S., 109–132. [in Ukrainian].
12. Yavornytskyi, D. (2005). Tvoru u 20 tomah. T. 2 : Vilnosti zaporizkikh kozakiv : istoriko-topografichnij naris. [Works in 20 volumes. Vol. 2 : Freedoms of the Zaporizhian Cossacks : historical and topographic essay] / ed. col. : P. Sokhan (ed. chief), A. Boyko (deputy editor-in-chief), V. Brekhunenko (res. sec.), O. Mavrin, V. Milchev, Yu. Mytsyk. NAS of Ukraine. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies. Zaporizhzhia : TANDEM-U, 382. [in Ukrainian].
13. Generalnaya Karta ot Kieva po reke Dnepr do Ochakova i po stepi do Azova s pokazaniem novoj Serbii so slobodskim kazachim poseleniem i s Ukrainskoyu liniej, takzhe Tureckoj oblasti i Polskogo vladeniya s Rossijskoj imperiej granic. Daniil de Bosket, 1751 god. Kopiya kopii Skalkovskogo. [General Map from Kyiv along the Dnieper River to Ochakov and across the steppe to Azov, showing the new Serbia with its Cossack settlement and the Ukrainian line, as well as the Turkish region and the Polish possessions bordering the Russian Empire. Daniil de Bosquet, 1751. Copy of Skalkovsky's copy]. [Electronic resource]. Website : «Wikimedia». Retrieved from: <http://surl.li/didgf> (date of creation : 10.03.2025). [in Ukrainian].
14. Dostovernaya Landkarta mezhdru rek Dnepra i Donca na razstoyaniyah ot ustya Samary do Izyuma i Luganskoj stanicy (sentyabr–oktyabr, 1749 g.). [A reliable map of the Dnieper and Donets rivers at distances from the mouth of Samara to Izyum and Lugansk stanitsa (September–October, 1749)]. [Electronic resource]. Website : «Mines and Rudniki of Donbas». Retrieved from: <http://surl.li/mougD> (date of preparation : 10.03.2025). [in Ukrainian].
15. Materialy dlya istoriko-statisticheskogo opisaniya Ekaterinoslavskoj Eparhii. Cerkvi i prihody proshedshego XVIII stoletiya. Vyp. 2. Nyneshnie uezdy – Bahmutskij, Slavyanoserbskij, Rostovskij na (D.), Aleksandrovskij i Mariupolskij. (1880). [Materials for the historical and statistical description of the Yekaterinoslav Diocese. Churches and parishes of the past 18th century. Vol. 2. Current districts – Bakhmutsky, Slavyanoserbsky, Rostovsky (D.), Alexandrovsky and Mariupolsky]. Ekaterinoslav : Type. Ya.M. Chaussky, 372. [in Ukrainian].
16. Kalenyuk, S.P. (2014). Slidi na sakmi i krayeznavchi rozvidki [Traces on the Sakma : Local History Explorations]. Lysychansk : LLC «Lysychanska Printing House», 311. [in Ukrainian].
17. Istoriya Luganskogo kraja : ucheb. Posobie. (2003). [History of the Luhansk region : a textbook] / author's coll. : A.S. Efremov et al. ; Ministry of Education and Science of Ukraine, Luhansk State Pedagogical University named after T.G. Shevchenko, Luhansk Regional State Administration. Luhansk : Alma Mater, 432. [in Ukrainian].
18. Chukhlib, T.V. (2014). Donechchina ta Luganshina – kozacki zemli Ukrayini (XVI–XVIII st.) [Donetsk and Luhansk regions – Cossack lands of Ukraine (16–18 th centuries)]. Kyiv : Institute of History of Ukraine, NASU, 105. [in Ukrainian].
19. Koropatnyk, M.M. (2017). Krim i Donbas v konteksti ukrayinskih realij : istorichnij diskurs ta paradigmi suchasnosti. [Crimea and Donbas in the context of Ukrainian realities : historical discourse and paradigms of modernity]. Information and methodical manual to help teachers and lecturers of social sciences. Chernihiv, 72. [in Ukrainian].
20. Reisen durch Russland und im Caucasischen Gebürge. (1791). T. 2 / D. Johann Anton Güldenstädt ; auf Befehl der Russisch-Kayserlichen Akademie der Wissenschaften herausgegeben von P.S. Pallas. St. Petersburg : Kayserl. Akademie der Wissenschaften, [2] Bl., 552. [in English].

21. Boyko, P. (2020). Kozacki zimivniki ta slobodi u formuvanni merezhi sil ta mist Pivdennoyi Ukraini. [Cossack winter settlements and slobodas in the formation of a network of villages and towns in Southern Ukraine]. Essays on the history of the development of Southern Ukraine in the 15th–18th centuries / edited by O. Repan ; Ukrainian Institute of National Memory. Kyiv : K.I.S., 257–285. [in Ukrainian].
22. Puteshestvie akademika Gildenshtedta [Travels of Academician Hildenstedt]. (1891). Translated from German by M.N. Saltykova, with preface and notes by prof. D.I. Bagaley. Kharkov collection: literary and scientific supplement to the «Kharkov calendar» for 1891. Issue 5. Section 2. Kharkov : Type. provincial government, 71–158. [in Ukrainian].
23. Plan Bahmutskogo gorodskogo uezda s pokazaniem poselennyh gusarskih rot. Sochinen 1765 goda mesyaca oktyabrya premer-majorom Sedyakinym. [A map of the Bakhmut urban district showing the hussar companies located there. Compiled in October 1765 by Premier Major Sedyakin]. V.I. Vernadsky National Library of Ukraine. Inv. No. 17370. [in Ukrainian].
24. Primernaya Generalnaya Karta Novorosijskoj i Azovskoj gubernij. Sochinena iyulya 18 dnya 1775 goda. [Approximate General Map of the Novorossiysk and Azov Governorates. Compiled on July 18, 1775]. [Electronic resource]. Website : «Ukrainianline. Info». Retrieved from: <http://surl.li/dntqv> (date of preparation : 10.03.2025). [in Ukrainian].
25. Karta predstavlyayushaya Azovskuyu i Novorossijskuyu gubernii s pokazaniem smezhnyh k onym zemel, sochinena 1778 goda mesyaca sentyabrya. [A map representing the Azov and Novorossiysk provinces with adjacent lands shown, compiled in September 1778]. [Electronic resource]. Website : «OUNB named after D.I. Chizhevsky». Retrieved from: <http://surl.li/mpref> (date of preparation : 10.03.2025). [in Ukrainian].
26. Mappa Generalis Gubernii Asowiensis in Circulos divisi auctore I. Islenieff. Anno, 1782. [Electronic resource]. Site : «Harvard Digital Collections». Retrieved from: <http://surl.li/mqtjf> [in English].
27. Gruntova karta Slov'yanoserbskogo povitu Katerinoslavskoyi guberniyi 1906 roku. [Soil map of the Slavyanoserbsky district of the Ekaterinoslav province in 1906]. Lithography by I. B. Malakhovsky in Ekaterinoslav. [Electronic resource]. Site : «Mines and mines of Donbass». Retrieved from: <http://surl.li/ubsnk> (access date: 10.03.2025). [in Ukrainian].
28. Istoriko-statisticheskoe opisanie Harkovskoj eparhii. Otd. 5. Izyumskij, Kupyanskij i Starobelskij uezdy ; Kupyanskie i Starobelskie okrugi voennago poseleniya [Historical and statistical description of the Kharkiv diocese. Dept. 5. Izyum, Kupyansk and Starobel districts; Kupyansk and Starobel districts of the military settlement] (1858). Kharkov : University press, 398. [in Ukrainian].
29. Nikolaets, Yu.O. (2012). Poselenska struktura naselennya Donbasu : (etnopolitichnij aspekt dinamiki). [Settlement structure of the population of Donbass : (ethnopolitical aspect of dynamics)]. Kyiv : I.F. Kuras Institute of Economics and Management of the National Academy of Sciences of Ukraine, 188. [in Ukrainian].
30. Carskij prikaz o naznachenii kn. M.I. Vorotynskago vedat stanicy i storozhi, i o sozyve v Moskvu stanichnyh golov, vozhej i storozhej dlya rasprosa [The royal decree on the appointment of the book WE. Vorotynsk village leaders and watchmen, and about the summoning of village heads, leaders and watchmen to Moscow for questioning]. Acts of the Moscow State, published by the Imperial Academy of Sciences (1890) / edited by N.A. Popov. Vol. 1 : Discharge Order. Moscow Table, 1571–1634. St. Petersburg : Type. Academy of Sciences, 1–2. [in Ukrainian].
31. Gosudareva gramota v Temnikov knyazyu Enikeevu o posylke storozhej na polskiya storozhi i zapis o posylke takih zhe gramot voevodam ukrainnyh gorodov, s prilozheniem rospisej storozham [The sovereign's charter to Temnikov, Prince Enikeev, about sending guards to the Polish cities and a record about sending the same charters to the governors of the Ukrainian cities, with the application of signatures of the guards]. Acts of the Moscow State, published by the Imperial Academy of Sciences (1890) / edited by N.A. Popov. Vol. 1 : Discharge Order. Moscow Table, 1571–1634. St. Petersburg : Type. Academy of Sciences, 19–31. [in Ukrainian].
32. Rospis doneckim storozham po rasprosu boyarina, knyazya Mihaila Ivanovicha Vorotynskago 79 goda. (1571 g.) [A list of the Donetsk guards at the request of the boyar, Prince Mikhail Ivanovich Vorotynsky, 79 (1571)]. Acts of the Moscow State, published by the Imperial Academy of Sciences (1890) / edited by N.A. Popov. Vol. 1 : Discharge Order. Moscow Table, 1571–1634. St. Petersburg : Type. Academy of Sciences, 7–8. [in Ukrainian].

33. Boyarskij prigovor po otpiske Putivlskago vovody kn. A. Hovorostinina o svode storozh Doneckih i o posylke stanic. [Boyar's sentence on the letter of the Putivl voivode, Prince A. Khvorostinin, regarding the collection of Donetsk guards and the dispatch of villages]. Acts of the Moscow state, published by the Imperial Academy of Sciences (1890) / edited by N.A. Popov. Vol. 1 : Discharge order. Moscow table, 1571–1634. St. Petersburg : Type. academy of sciences, 61. [in Ukrainian].

34. Boyarskij prigovor ob uchrezhdenii na Livnah dvuh stanic dlya dozora po r. Doncu nepriyatelej. (1591 g.). [Boyar decree on the establishment of two stations in Livny to guard the Dons River for enemies (1591)]. Acts of the Moscow State, published by the Imperial Academy of Sciences (1890) / edited by N.A. Popov. Vol. 1 : Discharge Order. Moscow Table, 1571–1634. St. Petersburg : Type. Academy of Sciences, 61. [in Ukrainian].

35. Nakaz Af. Zinovevu o provedyvaniya vestej pro krymskih, azovskih i nagajskih lyudej i o promysle nad nimi. (1589 g., aprelya 26). [Instructions to Af. Zinoviev on the conduct of news about the Crimean, Azov and Nogai people and on the hunt for them (1589, April 26)]. Acts of the 13 th–17 th centuries, submitted to the Discharge Prikaz by representatives of service families after the abolition of localism (1898) / collected and published by Alexander Yushkov. Moscow : University Press, 1898. – from the «Readings in the Imperial Society of Russian History and Antiquities at Moscow University» for 1898. Part 1 : 1257–1613. 248–251. [in Ukrainian].

36. Otpiski caryu Putivlskago vovody Grigoriya Borisova, o poiskah za cherkasskimi kazakami, proizvodyashimi nabegi v Putivlskom uezde (1589 g.). [Letters to the Tsar of Putivl Voivode Grigory Borisov, regarding the search for Cherkasy Cossacks carrying out raids in the Putivl district (1589)]. Historical acts, collected and published by the Archaeographic Commission (1841). St. Petersburg : in the Typ. exp. of state papers, 1841–1842. Vol. 1 : 1334–1598. 433–434. [in Ukrainian].

37. Kurylo, V.S., Naboka O.V., Zabudkova O.A. (2023). Narisi istoriyi Luganshini [Essays on the history of Luhansk region] / Public Library «Luhansk. National University named after T. Shevchenko», Luhansk. region. org. National Union of Local History Scholars of Ukraine. Poltava ; Kyiv : Talkom, 300. [in Ukrainian].

38. Istoriya Novoj Sechi ili poslednego Kosha Zaporozhskogo : sostavlena iz podlinnyh dokumentov Zaporozhskogo Sechevogo Arhiva. [v 3 ch.]. Ch. 1 : Proishozhdenie i ustrojstvo zaporozhskogo voennogo obshestva. [History of the New Sich or the Last Zaporizhian Kish: compiled from original documents of the Zaporizhian Sich Archive. [in 3 parts]. Part 1 : Origin and structure of the Zaporizhian military society] (1846) / compiled by A. Skalkovsky. 2nd ed., corrected and multiplied. Odessa : [printed in the city type], 367. [in Ukrainian].

39. Letter from Major General Prozorovsky to the President of the Military Collegium Chernyshev dated June 25, 1770. [Letter from Major General Prozorovsky to the President of the Military Collegium Chernyshev dated June 25, 1770] [in Ukrainian].

40. Dostovernaya Landkarta mezhdru rek Dnepra i Donca na rasstoyaniyah ot ust Samary do Izyuma i Luganskoyi Stanicy (maj, 1750 g.). [A reliable map between the Dnieper and Donets rivers at distances from the mouth of the Samara to Izyum and Luhansk Stanitsa (May, 1750)]. [Electronic resource]. Website : «Mines and mines of Donbass». Retrieved from: <http://surl.li/moug> (date of publication : 03.10.2025). [in Ukrainian].

41. K № 11813. Ob ustrojstve, soderzhanii i formirovanii Gusarskih polkov (10 maya 1763 g.). [To No. 11813. On the structure, maintenance and formation of the Hussar regiments (May 10, 1763)]. PSZRI. Coll. 1 st. Volume XLIII. Book of States : Part 1 : Military Land Forces States (1711–1800) : 1762–1796. St. Petersburg : Type II Separate Own His Imperial Majesty's Chancellery, 1830. No. 11813. 30–34. [in Ukrainian].

42. Dal, V.I. (1955). Tolkovyj slovar zhivogo velikoruskogo yazyka : v 4 t. T. 1 : A–Z. [Explanatory dictionary of the living Great Russian language : in 4 volumes. Vol. 1 : A–Z.] / Author of the introduction to the article A. M. Babkin. Moscow : GiS, 669. [in Ukrainian].

43. Prahács Margit : Zene és zenekultúra. [Electronic resource]. Site : «Magyar Elektronikus Könyvtár». Retrieved from: <http://surl.li/gknxf> (date of publication : 03.10.2025). [in Ukrainian].

44. Lampérth Géza A magyar katona ezer éven át. Athenaeum RT kiadása 1916. Budapest. 297 p. [in Ukrainian].

45. К № 8461. Vysochajshe utverzhdenyj doklad Voennoj Kollegii «O shtatah Gusarskih polkov» (14 oktyabrya 1741 g.). [To No. 8461. The Supremely approved report of the Military Collegium «On the staffing of the Hussar regiments» (October 14, 1741)]. PSZRY. Sobr. 1-e Tom XLIII. Knyha shtatov : Chast 1 : Shtaty voen.-sukhop. (1711–1800). SPb. : Typ. II Vidd. sobstv. e.y.v. kants., 1830. № 8461. S. 250–281. [in Ukrainian].

46. Pankyeyev O.S., Olenenko A.H. Zaporizhzhya. (2011). Uchrezhdenie zemskih rasporyazhenij Azovskogo namestnichestva. Azovske namisnictvo : nerealizovaniy proekt. [Establishment of the Zemstvo Orders of the Azov Governorate. Azov Governorate: an unrealized project]/ uporyad. S. 19–93. [in Ukrainian].

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 01.10.2025

Стаття прийнята 25.10.2025

Статтю опубліковано 30.12.2025